

שיעור 6 - שמואל א פרק ד, א-י

שמואל א פרק ד

(א) וַיְהִי דְבַר שְׁמוּאֵל לְכָל יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא יִשְׂרָאֵל לְקִרְיַת פְּלִשְׁתִּים לְמַלְחָמָה וַיַּחֲנוּ עַל הָאֲבָן הָעֶזְרָה וּפְלִשְׁתִּים חָנוּ בְּאֶפֶק :

רש"י שמואל א פרק ד

(א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל - נהיה הדבר שנאמר לשמואל ובא לכל ישראל והאיך היה הפורענות ויצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה:

רלב"ג שמואל א פרק ד

(א) אחר זה ספר שכבר יצא ישראל לקראת פלשתים למלחמה מעצמם ולא שאלו באלהים עם היות אצלם אורים ותומים ונביא איך יתנהגו בענין המלחמה הזאת ובסוף הענין מתו רבים מישראל וארון האלהים נלקח ובזה נתקיים מ"ש איש האלהים לעלי ומה שאמר לו שמואל:

אלשיך שמואל א פרק ד

וזוהו (א) ויהי דבר שמואל לכל ישראל. ובמה היה זה עתה, הלא הוא כי ויצא ישראל לקראת פלשתים כו'. (פסוק ב) וינגף ישראל כו'. עד שנחרב משכן שלה, שהוא המשך הסיפור, והיא נבואה כוללת לכל ישראל. והוא הדבר הראשון שהתנבא כמו שכתבנו, באומרו (ג יא) ויאמר ה' אל שמואל הנה אנכי עושה דבר בישראל אשר כל שומעו תצלינה כו', שהוא חרבן משכן שלה והלקח הארון ומיתת חפני ופנחס ומגפה גדולה בעם:

מלבי"ם שמואל א פרק ד

ויהי. אחר שספר (בסימן הקודם) ששמואל לא הפיל מכל דבריו ארצה מן הנבואות שנבא ליחידים, ספר פה, כי היה ונתקיים גם דבר שמואל לכל ישראל, ר"ל דבר הנבואה שנבא על כלל ישראל, כמ"ש (למעלה ג, יא) הנני עושה דבר בישראל אשר כל שומעו תצלינה שתי אזניו, וזה נתקיים עתה, כי ויצא ישראל לקראת פלשתים וכו':

(ב) וַיַּעֲרֹכוּ פְּלִשְׁתִּים לְקִרְיַת יִשְׂרָאֵל וַתִּטֹּשׂ הַמְּלָחָמָה וַיִּנְגְּףָ יִשְׂרָאֵל לְפָנָי פְּלִשְׁתִּים וַיָּכּוּ בַמַּעֲרָכָה בְּשִׁדְהָ כְּאַרְבַּעַת אֲלָפִים אִישׁ :

אלשיך שמואל א פרק ד

(ב) ויערכו פלשתים לקראת ישראל ותטש המלחמה וינגף ישראל כו'. הורה כי אין ערוד ממית אלא חטא ממית (ברכות לג א). והוא, כי הלא גדלה אשמת ישראל כדברי אסף באומרו (תהלים עח נח - סב) ויכעיסוהו בבמותם ובפסיליהם יקניאוהו שמע אלקים ויתעבר וימאס מאד בישראל ויטש משכן שלו וגו' ויתן לשבי עוזו וגו' ויסגר לחרב עמו כו'. והורה פה הוא יתברך כי לא הפלשתים ממיתים כי אם העון, כי הלא ויערכו פלשתים לקראת ישראל, ואחר שערכו לא נלחמו, כי אם אדרבה ותטוש המלחמה שהרפו ידיהם ממנה, ועם כל זה וינגף ישראל לפני פלשתים, חרב איש באחיו. וזה יתכן כיוון המשורר, באומרו ויסגר לחרב עמו, ולא אמר לפלשתים. ואחר שוינגף כמאליהם, קמו ויכו במערכה בשדה כארבעת אלפים איש

(ג) וַיָּבֵא הָעָם אֶל הַמִּחְנֶה וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לָמָּה נִגְפָנוּ יְקֹזֵק הַיּוֹם לְפָנָי פְּלִשְׁתִּים נִקְחָה אֱלֵינוּ מִשְׁלָה אֶת אַרְוֹן בְּרִית יְקֹזֵק וַיָּבֵא בְּקִרְבָּנוּ וַיִּשְׁעֵנוּ מִכַּף אִיְבִינוּ :

אלשיך על שמואל א פרק ד פסוק ג

(ג) ויבא העם אל המחנה כו'. הנה רבותינו ז"ל (ירושלמי שקלים ו א) חלקו אם היו שני ארונות, אחד שבו שברי לוחות ואחד שבו לוחות השלמות, ושאשר בו השברי לוחות הוא היה היוצא ובא עמהם למלחמה, ואשר בו השלמות לא היו זזים אותו ממקומו, והוא אשר הוציאו עתה ועשו שלא כהוגן ונשבה. ויש סברה אחרת, כי הכל היה ארון אחד. ויש סעד במקרא לכל אחת מהסברות. ואחשבה כי הסברא הראשונה מוכיחים מקראי קדש אלו. והוא בשנותו את טעמו, כי תחלה הוא אומר כי ויאמר זקני ישראל וגו' נקחה אלינו משלה את ארון ברית ה':

מלבי"ם שמואל א פרק ד פסוק ג

ג) השאלות (ג) שאל מהרי"א מדוע לקחו עתה את הארון מה שלא עשו כן בשום פעם? מה היה הקצף שבעבורו נתן לשבי עוזו ונשבה ארון הקדש?:

ויבא העם אל המחנה. על דעת להלחם שנית: ויאמרו זקני ישראל. מהרי"א נתן כמה טעמים למה נלקח ארון האלהים ויתן לשבי עוזו, ולדעתי כולם מבוארים בכתובים. א] בהיות ישראל אז רעים וחטאים עובדי ע"ז ופסל מיכה היה ביניהם, כמ"ש (שופטים יח, לא) שהתמיד כל ימי היות בית האלהים בשילה, ולקמן (ז, ג) אמר להם שמואל הסירו את אלהי הנכר. ובכ"ז חשבו את עצמם לצדיקים עד ששאלו למה נגפנו ה', וזה העלה חמת ה' בם, כמ"ש (ירמיה ב, לה) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי. ב] נמשך מהקודם, שע"י שנדמו כחולה אנוש הבלתי מרגיש מכאוב כלל וחשבו שהם צדיקים ולא חשבו להיטיב מעשיהם ולבקש תשועה מה', רק אמרו נקחה אלינו משלה את ארון ברית ה' ויבא בקרבנו וישענו מכף אויבינו, חשבו באשר בהכרח יציל את ארון עוזו וישמרהו מיד פלשתים ועי"ז ינצלו וישמרו גם הם, וזה מחשבת דופי, כי ברית הארון אינו תכלית לעצמו רק בעבור ישמרו את הכתוב בו:

ד) וַיִּשְׁלַח הָעָם שְׁלָה וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן בְּרִית יְקֹזֵק צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֵבִים וְשֵׁם בְּנֵי בְנֵי יַעֲקֹב אֶת אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים חֲפְנֵי וּפִינְחָס:

מלבי"ם שמואל א פרק ד פסוק ד

ג] חטאו במה שהוציאו את הארון מקדש הקדשים בלא רשות גבוה ולא שאלו לא לשמואל ולא לאורים ותומים אם יעשו זאת. וז"ש וישלח העם שלה, ששלחו העם מעצמם בלא דעת נביא: וישאו משם את ארון ברית ה' צבאות יושב הכרבים. שמקום הארון הוא תחת הכרובים לא על שדה המערכה, והם הניעוהו ממקומו ואת פי ה' לא שאלו (וכבר בארנו בפי' התורה ודברנו בזה אם היה הארון שבו הלוחות או של שברי לוחות, ואין פה מקומו). ד] נשבה הארון בחטא בני עלי כמו שהתנבא ע"ז? שמואל, הנני עושה דבר בישראל וכו', וז"ש ושם שני בני עלי עם ארון ברית האלהים כו', שעליהם היה מה"ד מתוחה והיה עם הארון שמשם בא הדבור עליהם כי ימותו שניהם ביום אחד, והגיע העת להתקיים דבר שמואל, ועם מיתתם נשבה הארון אשר נשאוהו:

ה) וַיְהִי כִּבּוֹא אֲרוֹן בְּרִית יְקֹזֵק אֶל הַמַּחֲנֶה וַיִּרְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל תְּרוּעָה גְדוֹלָה וַתְּהִם הָאָרֶץ:

מלבי"ם שמואל א פרק ד פסוק ה

ה) ויהי. כאשר בא הארון אל המחנה הריעו תרועת נצחון, באשר חשבו כי כמו שנצח את האויבים בעת נכנסו לארץ וצרו על יריחו כן ינצח גם עתה. וגם בזה חטאו, כמו שהעיר הרי"א כי במלחמת יריחו צוה ה' בל יריעו ובל ישמיעו את קולם עד עת נפילת החומה שהוא עת הנצחון, אבל קודם לכן לא יריעו רק ישאו עיניהם אל ה' לבקש תשועתו מני צר, והם לא כן עשו:

ו) וַיִּשְׁמְעוּ פְּלִשְׁתִּים אֶת קוֹל הַתְּרוּעָה וַיֹּאמְרוּ מָה קוֹל הַתְּרוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּמַחֲנֶה הָעִבְרִים וַיִּדְעוּ כִּי אֲרוֹן יְקֹזֵק בָּא אֶל הַמַּחֲנֶה:

מצודת ציון שמואל א פרק ד פסוק ו

ו) העברים - בני ישראל נקראים עברים כי אברהם אביהם היה מעבר הנהר

ז) וַיִּרְאוּ הַפְּלִשְׁתִּים כִּי אָמְרוּ בָּא אֱלֹהִים אֶל הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמְרוּ אוֹי לָנוּ כִּי לֹא הָיְתָה כְּזֹאת אֶתְמוֹל שְׁלָשׁם:

מלבי"ם שמואל א פרק ד פסוק ז

ז) ויראו כו' כי אמרו. שעם הארון בא אלהים השוכן עליו אל המחנה, והוא ילחם בם: ויאמרו אוי לנו. ר"ל שנתנו שתי סבות ליראתם, א] שהגם שעד עתה היו הם הנוצחים תמיד את ישראל, הלא לא היתה כזאת אתמול שלשום, שעד עתה לחמנו עם אנשים ועתה עם אל מושיעם:

ח) אוֹי לָנוּ מִי יִצְלֵנוּ מִיַּד הָאֱלֹהִים הָאֲדִירִים הָאֵלָה אֵלָה הֵם הָאֱלֹהִים הַמְּכִים אֶת מִצְרַיִם בְּכָל מַכָּה בְּמִדְבָּר:

אלשיך על שמואל א פרק ד פסוק ח

ח) אוי לנו מי יצילנו מיד כו'. וראוי לשים לב א. אם אלה הם האלקים האדירים המכים את מצרים, ובוכים מי יצילנו שהוא כי אין מציל, איך לתיקון לזה אומר (פסוק ט) התחזקו והיו לאנשים פלשתים, האם בהיותם לאנשים ינצלו מהאלקים האדירים אשר אין מידם מציל. ב. ועוד אומרו מכים את מצרים ואומרו במדבר, כי מצרים לא היו במדבר:

והנה הקושי האחד תעלה קצת ארוכה במאמרים ז"ל (מדרש שמואל פרשה י) כי הטובים שבהם היו אומרים מי יצילנו מיד האלקים האדירים, והרשעים היו אומרים אלה הם המכים את מצרים בכל מכה, עשר מכות היו לו וכולם הביאו על המצריים ושאר המכות הביאו על עמו במדבר ואין לו מכה עוד להביא, אמר הקדוש ברוך הוא אתם אומרים שאין לי עוד מכה, הנני מביא עליכם שלא היתה מעולם, והיא מכת הטחורים, וכן הוא אומר (לקמן ו) ותכבד יד ה' אל האשדודים, ע"כ:

ועל דרך הפשט יאמר, כי הנה ידענו מרז"ל (שמות רבה כא ה) כי שרו של מצרים מצרים שמו, כמה דאת אמר (שמות יד י) וישאו ישראל את עיניהם והנה מצרים נוסע אחריהם, נוסעים לא נאמר אלא נוסע, הוא שרו של מצרים כו', וכמה דאת אמר (שם שם ל) וירא ישראל את מצרים מת, מתים לא נאמר כו'. והנה כאשר היו בקצה המדבר על שפת הים, עשה ה' שפטים בשר ההוא והמיתו, שנאמר (שם שם לא) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים, הוא השר שהכה חמשים מכות, כי כמה לקו באצבע עשר מכות עולה היד חמשים (מכילתא בשלח פרשה ו על וירא ישראל), ועל ידי כן (שמות שם) וירא ישראל את מצרים הנזכר מת:

ונבא אל הענין. אמרו אוי לנו מי יצילנו, כלומר אם ישימו לעומתו את דגון אלהים או את השר שלהם, הלא אלה הם האלקים האדירים המכים את מצרים הוא שרו של מצרים בכל מכה, שהוא בכל חזקת היד הגדולה שהזכרנו, שהיה זה בקצה המדבר, וזהו בכל מכה במדבר. על כן אם נבקש מי יצילנו זולת עצמנו, כמו אלוה או שר או מזל, הלא האלקים האדירים יעשה בהם שפטים, וכשל עוזר ונפל עוזר, על כן טוב טוב הוא לבלתי בטוח לא בדגון ולא במזל או שר:

כי אם (ט) התחזקו בעצמכם והיו לאנשים פלשתים, ולא תבקשו מי יצילנו זולתנו, כי בראות האלקים האדירים כי לא נבקש לעומתו את אלוה או שר או מזל, גם הוא ירפה ממנו, כי נהיה כמודים גדולתו, ויניח הדבר אל כח אנשים בטבע:

ואז (י) וילחמו פלשתים ולא שמו מגמתם את אלהיהם, ועונות ישראל מצאום וינגף ישראל:

ספרי במדבר פרשת בהעלותך פיסקא פח

..... (שם /שופטים ה' /לא) כיוצא בו אוי לנו מי יצילנו מיד האלהים האדירים האלה (שמואל א' ד ח) עד כאן אמרו צדיקים אבל רשעים אמרו אלה הם האלהים המכים את מצרים בכל מכה במדבר (שם /שמואל א' ד' ח' /אמרו עשר מכות היו לו והביאם על המצריים שוב אין לו מכה מעתה אמר להם המקום אתם אומרים שאין לי מכה מעתה מכה אביא עליכם שלא נהייתה מעולם והיה אחד מהם יושב בטחור ועכבר יוצא מן התהום ושומט את בני מעיו וחוזר לתהום

(ט) הַתְּחַזְּקוּ וְהִי לְאֲנָשִׁים פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעֲבְדוּ לְעִבְרִים כְּאֲשֶׁר עֲבַדְדוּ לָכֶם וְהִי יִתְּם לְאֲנָשִׁים וְנִלְחַמְתֶּם:

מלבי"ם שמואל א פרק ד פסוק ט

(ט) השאלות (ט) אחרי התיראו מאלהים המכים את מצרים איך אמרו התחזקו והיו לאנשים, וכי ילחם איש עם אלהים ויוכל? ומהו הכפל והיו לאנשים והייתם לאנשים?:

התחזקו. הנה ממ"ש האלהים האלה, אלה הם האלהים, בלשון רבים, מבואר כי חשבו שאלהי יעקב אינו הסבה הראשונה (שידוע שהאומות הקדמונים כולם החליטו שמן הנמנע בכלל שהסבה הראשונה יהיה לו איזה קשר עם שוכני בתי חומר), רק חשבו שהוא קיבוץ כחות נשגבים רבים, עצומים יותר מכח אלהיהם אשר הם עובדים אותם. והיו חושבים כי לפעמים יתעצמו אדירי עמים, או אנשים רפאים להלחם עם בני אלים ולנצחם, כידוע בשירי היונים והבליהם, ולכן אמרו התחזקו והיו לאנשים פלשתים, כאומר אל תהיו בהמות אשר לא יתגברו על בני אלים לעולם, רק היו אנשים שהם בכח אנושותם יתגברו לפעמים על האלים וכחות הנשגבות (ע"ד (בראשית לב, כח) כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל). וגם אם לא תנצחו אתם למו, עכ"פ התחזקו פן תעבדו לעברים כאשר עבדו לכם, תרויחו בל ינצחו הם לכם עד שתהיו אתם עבדים למו. ומוסיף לאמר שאף אם לא תוכלו גם לזאת ובני אלים ינצחו אתכם, עכ"פ והייתם לאנשים ונלחמתם, ר"ל אינו דומה המנוצח במלחמה שעכ"פ היה לאיש ולחם כדרך אנשים, ממי שימסר אל אויבו ולא ילחם, שזה יצא מכלל אנשים ודומה כבהמה שינהיגה שולל בלי דעת. ובמה שנלחמתם תראו שאתם אנשים לא בהמות:

(י) וְנִלְחַמְתֶּם וְנִיגְּפוּ יִשְׂרָאֵל וְיִנְסוּ אִישׁ לְאֹהֲלָיו וְתִהְיֶה הַמִּכָּה גְדוֹלָה מְאֹד וְיִפֹּל מִיִּשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף רִגְלִי:

מלבי"ם שמואל א פרק ד פסוק י

(י) וילחמו פלשתים וינגף ישראל. ועתה לא שבו אל המחנה כמו בפעם הראשון ששבו אחור בסדר, כי עתה נסו ונתפזרו בלי סדר, ועי"ז היתה המכה גדולה מאד:

